

Citation (Atıf): Uçmaz, A., (2025). Tanzimat reformları çerçevesinde orhaniye (botevgrad) kazası'nın kuruluş ve teşkil süreci, *International Journal of Tourism, Education, Language, Social Science Studies* (3)2, 1-10.

TANZİMAT REFORMLARI ÇERÇEVESİNDE ORHANIYE (BOTEVGRAD) KAZASI'NIN KURULUŞ VE TEŞKİL SÜRECİ

**Uzm. Ahmet UÇMAZ, Diyarbakır Bilim ve Sanat Merkezi , aucmaz021@gmail.com,
<https://orcid.org/0009-0004-2455-3694>**

Anahtar Kelimeler	Öz
Tanzimat Reformları, Orhaniye (Botevgrad) Kazası, Tuna Vilayeti, Taşra İdaresi, Merkezileşme	Bu çalışma, Tanzimat dönemi taşra reformlarının uygulanışını Orhaniye (Botevgrad) Kazası örneği üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde merkezileşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturan 1864 Vilayet Nizamnamesi, taşra idaresinin yeniden yapılandırılmasında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu çerçevede Tuna Vilayeti, söz konusu idarî düzenlemelerin ilk ve en kapsamlı biçimde uygulandığı bölge olarak öne çıkmış; Orhaniye Kazası ise planlı kuruluş süreci, imar faaliyetleri ve yerel katılım boyutlarıyla dikkat çekici bir örnek teşkil etmiştir. Çalışmada Orhaniye Kazası'nın kuruluşu ve teşkili; idarî, mali, mekânsal ve toplumsal yönleriyle ele alınmıştır. Araştırma, Osmanlı arşiv belgeleri, vilayet salnâmeleri ve dönemin süreli yayınları başta olmak üzere birincil kaynaklara dayanmaktadır. Elde edilen bulgular, Orhaniye Kazası'nın mühendislik esaslarına dayalı imar anlayışı, merkezî denetim ile yerel temsiliyet arasındaki denge, halkın kalkınma sürecine aktif katılımı ve muhacirlerin iskânına yönelik uygulamalar bakımından Tanzimat taşrasında “model kaza” niteliği taşıdığını ortaya koymaktadır. Bu yönüyle çalışma, Tanzimat dönemi taşra idaresine ilişkin literatüre yerel ölçekte ayrıntılı bir örnek sunmakta ve benzer kazalar üzerine yapılacak karşılaştırmalı araştırmalar için analitik bir zemin oluşturmaktadır.
Makale Bilgisi	
Araştırma Makalesi Gönderim Tarihi: 13 / 08 / 2025 Kabul Tarihi: 15 / 11 / 2025 Yayın Tarihi: 15 / 12 / 2025	

**THE ESTABLISHMENT AND ORGANIZATION PROCESS OF THE ORHANIYE (BOTEVGRAD)
DISTRICT WITHIN THE FRAMEWORK OF THE TANZIMAT REFORMS**

Keywords	Abstract
Tanzimat Reforms, Orhaniye (Botevgrad) District, Danube Province, Provincial Administration, Centralization	This study aims to examine the implementation of Ottoman provincial reforms during the Tanzimat period through the case of the Orhaniye (Botevgrad) District. The 1864 Vilayet Law, which constituted a crucial stage in the centralization process of the nineteenth-century Ottoman Empire, played a decisive role in the reorganization of provincial administration. In this context, the Danube Province emerged as the first and most comprehensive region where these administrative reforms were put into practice, while the Orhaniye District stands out as a remarkable example due to its planned establishment process, urban development policies, and local participation. The study analyzes the foundation and organization of the Orhaniye District from administrative, financial, spatial, and social perspectives. The research is based primarily on first-hand sources, including Ottoman archival documents, provincial yearbooks, and contemporary periodicals. The findings reveal that the Orhaniye District possessed the characteristics of a “model district” in the Tanzimat provinces, particularly in terms of its engineering-based urban planning, the balance between central authority and local representation, the active involvement of local society in development processes, and practices concerning the settlement of migrants. In this respect, the study contributes a detailed local case to the literature on Tanzimat provincial administration and provides an analytical framework for future comparative studies on similar districts.
Article Info	
Research Article Submission Date: 13 /08 / 2025 Acceptance Date: 15 /11/ 2025 Publication Date: 15 / 12 / 2025	

GİRİŞ

XIX. yüzyıl, Osmanlı Devleti açısından kapsamlı ıslahat ve yeniden yapılanma girişimlerinin yoğunlaştığı bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte nizamnameler, yönetmelikler ve talimatnameler ardı ardına yürürlüğe konulmuş; söz konusu düzenlemelerin önemli bir kısmı taşra idaresinin yeniden yapılandırılmasına odaklanmıştır. Özellikle vilayet idaresine ilişkin reformlar, merkezî otoritenin taşra üzerindeki denetimini güçlendirmeyi ve idarî işleyişi daha rasyonel bir çerçeveye oturtmayı amaçlamıştır. Bu yönetsel dönüşüm, kimi zaman devletin iç ihtiyaçları ve yapısal sorunlarından kaynaklanmakla birlikte, büyük ölçüde Avrupa devletlerinin siyasi baskıları ve uluslararası dengelerin etkisiyle şekillenmiştir (Kılıç, 2005). Bu genel ıslahat atmosferi içerisinde Osmanlı Devleti’nin taşra idaresine yönelik reformları, yalnızca idarî bir yeniden yapılanma süreci olarak değil, aynı zamanda merkez ile taşra arasındaki ilişkilerin yeniden tanımlandığı kapsamlı bir dönüşüm olarak değerlendirilmelidir. Tanzimat Fermanı ile temelleri atılan bu süreç, özellikle 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi ile birlikte taşrada planlı, hiyerarşik ve merkezî denetime açık bir yönetim modelinin hayata geçirilmesini hedeflemiştir. Söz konusu düzenlemeler çerçevesinde eyalet sistemi terk edilerek vilayet–sancak–kaza–nahiye esasına dayalı yeni bir idarî yapı tesis edilmiş; böylece merkezî otoritenin taşra üzerindeki etkinliğinin artırılması ve devlet

işleyişinin yerel düzeyde daha düzenli ve sürdürülebilir bir yapıya kavuşturulması amaçlanmıştır (İnalcık, 1992).

II. Mahmud döneminde belirginleşen merkezîleşme politikaları, Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra da etkisini sürdürmüş ve bu anlayış 1852 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 1852 yılında yayımlanan bir fermanla birlikte taşra idaresinde sınırlı ölçüde yetki genişletilmesine gidilmiş, böylece merkezî denetim ile yerel idare arasında yeni bir denge kurulması hedeflenmiştir. Bu sürecin devamında 22 Eylül 1858 tarihli talimatname ile ülke idarî bakımdan eyaletlere, eyaletler livalara, livalar kazalara ve kazalar kariyelere ayrılarak kapsamlı bir idarî taksimat gerçekleştirilmiştir. Söz konusu düzenleme çerçevesinde eyaletlere vali, livalara kaymakam ve kazalara müdürler tayin edilerek hiyerarşik bir yönetim yapısı tesis edilmiştir. Bu idarî taksimat, temelde 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan ve hem merkezde hem de taşrada merkezî bir yönetim yapısı kurmayı amaçlayan reform sürecinin somut bir yansıması olarak değerlendirilmelidir (Duran, 2009). Bu idarî düzenlemelerin somut biçimde uygulandığı alanlardan biri Tuna Vilayeti olmuştur. Niş, Vidin ve Silistre eyaletlerinin birleştirilmesiyle teşkil edilen vilayet, 1864 yılında Midhat Paşa'nın valiliğinde kurulmuştur. Tanzimat reformlarının taşrada uygulanmasına örnek teşkil eden Tuna Vilayeti, demografik yapısı itibarıyla ağırlıklı olarak Türk ve Bulgar nüfustan oluşmakta olup, bu çok unsurlu yapı vilayetin idarî ve toplumsal düzenlemelerinde belirleyici bir rol oynamıştır (Acar, 2013a). Bu idarî düzenlemeler çerçevesinde, kazaların teşkil sürecinde yerleşim adlarının da yeniden ele alındığı görülmektedir. Tutrakan adının sakıncalı bir çağrışım taşımadığı kabul edilmekle birlikte, Somuncu yerleşiminin kaza statüsüne yükseltilmesi sırasında mevcut adın değiştirilmesi uygun görülmüş; bu doğrultuda kazaya Orhaniye veya Muradiye adlarından birinin verilmesi yönünde karar alınmıştır (BOA.İ.MVL.542/24356). Neticede Somuncu Köyü, kaza statüsü kazanarak "Orhaniye" adıyla teşkil edilmiş ve bağlı bulunduğu Sofya Sancağı aracılığıyla Tuna Vilayeti idarî yapısı içerisinde yerini almıştır (BOA.İ.MVL.542/24356).

1. Orhaniye Kazası'nın Teşkili İçin Yürütülen İdarî ve İmar Faaliyetleri

Tuna vilâyeti Varna, Rusçuk, Niş, Vidin, Tırnova, Sofya ve Tulça kazalarından meydana gelmektedir (Salname-i Vilâyet-i Tuna, Sene: 1285 (1869), s.1-8). Orhaniye Kazâsı'nın bağlı olduğu Sofya Sancağı ise Radomir, İzladı, Samakov, Köstendil, İhtiman, Dubnice ve Sofya kazalarından oluşmaktadır (Salname-i Vilâyet-i Tuna, Sene: 1285/1869, s.5).

Tuna Vilayeti Nizamnâmesi'nin hazırlandığı 1864 yılı, Osmanlı Devleti açısından siyasal, idarî ve toplumsal açıdan yoğun gelişmelerin yaşandığı bir döneme karşılık gelmektedir. Bu dönem, Tanzimat reformlarının uygulamada derinleştirilmeye çalışıldığı bir evre olup, özellikle azınlık hareketleri ve Avrupa devletlerinin artan müdahaleleri nedeniyle ciddi iç ve dış baskılar altında geçmiştir. Ancak söz konusu siyasal ve diplomatik çalkantılara rağmen Osmanlı Devleti, toplumsal düzenin korunması ve halkın refah seviyesinin yükseltilmesi amacıyla idarî, ekonomik ve sosyal alanlarda kapsamlı düzenlemeler yapma çabasını sürdürmüştür. Nitekim Tanzimat Fermanı'nda yer alan ve reformların temel gerekçesini ortaya koyan ifadede, ***“Kur'an hükümlerine ve şeriata uyulduğu için devletin güçlü, ülkenin mâmur ve halkın refah içinde olduğu ancak 150 yıldan beri bunlara riayet edilmediğinden bu durumun zaaf ve fakirliğe dönüştüğünü; coğrafi konumu, arazilerinin verimliliği ve halkının çalışkanlığı göz önünde tutulduğunda gerekli tedbirlerin alınması halinde devletin beş on yıl içerisinde eski durumuna kavuşacağı...”*** vurgulanarak, halkın refahını esas alan planlı bir idarî taksimatın gerekliliği açıkça ifade edilmiştir (Dönmez, 2019). Bu hedeflerin hayata geçirilebilmesi için, uygulanacak idarî düzenlemelerin hem şartları olgunlaşmış hem de gerçekleştirilecek reformlara örnek teşkil edebilecek nitelikte bir merkezde başlatılması gerekli görülmüştür. Bu çerçevede arazi yapısının elverişli olması, coğrafi konumunun ulaşım açısından avantajlar sunması ve çevresindeki yerleşimlerle kurduğu ilişkiler dikkate alındığında Orhaniye, yeni idarî taksimatın uygulanması bakımından uygun ve temsil gücü yüksek bir örnek olarak değerlendirilmiştir.

Söz konusu idarî düzenleme ile Osmanlı Devleti, daha önce Lübnan Nizamnâmesi sonrasında Avrupa devletlerinin müdahaleleriyle ortaya çıkan ve devlet otoritesi açısından sakıncalı olabilecek idarî örneklerin diğer bölgelere yayılmasını engellemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda merkezî idare, reform sürecinde inisiyatifi tamamen elinde tutarak ıslahatları bizzat gerçekleştirmeyi ve olası dış müdahalelerin önüne geçmeyi hedeflemiştir. Böylece Tanzimat'tan itibaren sürdürülen merkezî bir yönetim yapısı oluşturma çabaları doğrultusunda taşra idaresinde önemli bir adım daha atılmıştır (Duran, 2009).

Tuna Vilâyeti'nin teşkili sürecinde Midhat Paşa gibi dirayetli ve reformcu bir devlet adamının valilik görevini üstlenmesi, söz konusu idarî düzenlemenin başarısı açısından belirleyici bir unsur olmuştur. Midhat Paşa, vilayetin idarî ve toplumsal sorunlarını tespit edebilmek amacıyla öncelikle bölge halkı arasında itibara sahip kişilerle görüşmeler gerçekleştirmiş; ortaya çıkan meselelerin çözümünde de yine bu yerel aktörlerle istişareye dayalı bir yöntem izlemeyi tercih etmiştir (Acar, 2013a). Çünkü kendisi görev yaptığı

çalışmalar neticesinde bölgede asayişî sağlamıştır. Bunun yanında Tuna Nehri'nde vapur şirketi açmış, demiryolu inşa ettirmiş, sanayi atılımları için vergi teşvikleri vermiş ve ayrıca memleket sandıklarını açarak Türkiye'de bankacılığın da ilk adımını atan kişi olup yoksulların korunması, ıslahhane açmak gibi önemli işlere imza atmıştır. Bu işlerin yürütülmesi için de “*Merkezi Hükümet*” denilen özel bir encümen oluşturmuştur (Duran, 2013). Söz konusu reform süreci, dönemin bazı muhafazakâr çevreleri tarafından gayrimüslim tebaanın meclislerde temsil edilmesinin dinî ve siyasî düzenle bağdaşmadığı gerekçesiyle eleştirilmiş olsa da merkezî idarenin kararlılığı sayesinde uygulamalar kesintiye uğramadan sürdürülmüştür (Çerkezoğlu, 2015). Bu süreçte Sofya Kazası Kaymakamı Fehim Paşa ile naibi Yakup İhsan Efendi de Midhat Paşa'nın benimsediği reformcu yaklaşımı benimseyerek Orhaniye'nin teşkil çalışmalarında aktif rol üstlenmiştir. Fehim Paşa, Orhaniye'nin kaza olarak teşkil edilmesinden yaklaşık on gün önce bölgeye intikal etmiş; burada gerçekleştirdiği ayrıntılı incelemeler sonucunda izlenmesi gereken idarî ve imar planını belirlemiştir. Yapılan bu tespitler doğrultusunda çarşı ve sokakların düzenlenmesi, bir hükümet konağı ile bir caminin inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Başlatılan imar faaliyetleri kısa süre içerisinde yerleşimin fiziki görünümünü dönüştürmüş ve bölgenin iktisadî değerinin artmasına, dolayısıyla arsa fiyatlarının yükselmesine doğrudan etki etmiştir (Tuna, No: 66, H. 17 Zilhicce 1282 / R. 20 Nisan 1282 / 2 Mayıs 1866, s.1).

Orhaniye'nin kaza statüsüne yükseltilmesinin ardında birden fazla idarî ve coğrafi gerekçe bulunmaktadır. Özellikle Tanzimat Dönemi'nde ulaşım altyapısına verilen önem doğrultusunda Tuna Havzası'nda yeni yolların inşa edilmesi, bu güzergâhların bir kısmının Orhaniye'ye ulaşmasını sağlamış ve yerleşimi stratejik açıdan avantajlı bir konuma taşımıştır. Bunun yanı sıra Orhaniye'nin düz bir ova üzerinde yer alması, arazi yapısının yerleşim ve imar faaliyetlerine elverişli olması ve Küçük İskar Nehri'nin yerleşim alanından geçmesi, kaza teşkili bakımından belirleyici unsurlar arasında yer almıştır. Ayrıca çevredeki köylerin resmî ve idarî işlemlerini yürütmek üzere mevcut merkezlere ulaşmakta güçlük çekmeleri, Orhaniye'nin coğrafi konumu itibarıyla merkezî bir idarî birim olarak teşkil edilmesini zorunlu hâle getirmiştir (Acar, 2018b). Yine bunun yanında davaların seyyar görevler aracılığıyla görülmesi ve kasabalar arası mesafenin de saatler sürmesi (B.O.A., İ.MVL.542/24356, s.2), önemli nedenler arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda kasabalar arası mesafeden ötürü İvraca, Sofya, Lofça, ve İzladı'ye uzak mesafede olan köylerin Etrepol'e bağlanması da çözüm olmadığından Orhaniye'nin kaza yapılması düşünüldü. Çünkü

Orhaniye bu köylerin merkezinde yer alması (B.O.A., İ.MVL.542/24356, s.3), Orhaniye'yi ön plâna çıkarıyordu.

Orhaniye Kazası, Fehim Paşa tarafından gerçekleştirilen incelemelerin ardından idarî bakımdan yeniden düzenlenmiş ve öncelikle çevresinde bulunan otuz köy kazaya bağlanmıştır. Yerleşim, ana ulaşım hattı üzerinde ve düz bir ova üzerinde konumlanmakta olup, merkezî bir noktada nizami biçimde inşa edilmiş bir saat kulesine sahiptir. Kazadan geçen nehrin büyük bir bölümünün çevresi duvar ve parmaklıklarla sınırlandırılmış, ulaşımın sağlanması amacıyla nehir üzerine iki adet köprü inşa edilmiştir. Ayrıca idarî ve dinî ihtiyaçların karşılanması amacıyla bir hükümet konağı ile bir cami yapılmış; ticari hayatın düzenlenmesi için kurulan çarşıda yaklaşık 120 dükkân planlı bir şekilde inşa edilerek aralarına kaldırım döşenmiştir (Tuna, No: 112, H. 1 Cemazi'el ahir 1283 / R. 28 Eylül 1282, / 10 Ekim 1866, s.1). Kazadaki ebniyeler (binalar), yaklaşık iki yüz adet dükkândan oluşan ticari yapılar ile kasaba çevresinde muhacirlerin iskânı amacıyla inşa edilen otuz altı adet konuttan meydana gelmektedir (Tuna, No: 95, H. 31 Rebi'ül evvel 1283 / R. 30 Temmuz 1282, / 11 Ağustos 1866, s.1). Gerçekleştirilen tüm inşa faaliyetlerinde mühendislik ve planlama esaslarına riayet edilmiş; böylece dönemin şartları dikkate alındığında modern şehircilik anlayışını yansıtan düzenli bir yerleşim dokusu ortaya konulmuştur.

Orhaniye ve Tutakan kazalarının eş zamanlı olarak teşkil edildiği anlaşılmaktadır. Bu kazaların kurulma sürecinde karşılaşılan temel sorunlardan biri, gerekli mali kaynakların temin edilmesi olmuştur. Bu çerçevede Fehim Paşa tarafından öncelikle yapılacak harcamaların miktarı tespit edilmeye çalışılmış; ihtiyaç duyulan maliyetlerin önceden belirlenmesi, sürecin planlı ve ciddî bir şekilde yürütüldüğünü ortaya koymuştur. Yapılan hesaplamalar sonucunda her bir kazanın aylık giderinin 5.320 kuruş olduğu belirlenmiştir. Bu giderlerin karşılanabilmesi amacıyla kazada görev yapacak memurların maaşlarından aylık 50'şer kuruş kesinti yapılmasına karar verilmiş ve bu uygulama neticesinde yaklaşık 10.000 kuruşluk bir kaynak oluşturulmuştur. Ancak söz konusu meblağın yalnızca 5.000 kuruşluk kısmının Orhaniye için ayrılması nedeniyle 320 kuruşluk bir açık ortaya çıkmış; bu açığın ise bazı dava gelirleri ve benzeri mahallî kaynaklardan karşılanabileceği öngörülmüştür. Orhaniye Kazası'nın teşkil sürecinde dikkat çeken bir diğer husus, gerçekleştirilen tüm imar faaliyetlerinin mühendislik ve geometrik planlama ilkelerine uygun biçimde yürütülmüş olmasıdır. Kaza dâhilinde inşa edilen yapılar, ayrıntılı hesaplamalar ve planlamalar doğrultusunda tasarlanmış; böylece dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda modern şehircilik anlayışıyla örtüşen düzenli bir yerleşim dokusu meydana getirilmiştir. Yerleşimin

planlanmasında coğrafi konum ve arazi yapısının gereklilikleri belirleyici olmuş; doğal çevre ile idarî ve mimarî düzenlemeler arasında uyum gözetilmiştir. Bu yönüyle Orhaniye Kazası, Tanzimat dönemi taşra reformlarının mekânsal ve idarî düzeydeki yansımalarını somut biçimde ortaya koyan sembolik bir örnek olarak değerlendirilmelidir. Orhaniye'nin kaza olarak teşkil edilme sürecinde yerel halkın da sürece aktif biçimde katkı sunduğu ve bu durumun devlet-toplum bütünleşmesine dair dikkat çekici bir örnek teşkil ettiği görülmektedir. Bir yandan devlet tarafından yürütülen imar ve altyapı faaliyetleri devam ederken, diğer yandan halkın dükkân ve ticari yapılar inşa ederek yerleşimin ekonomik gelişimine katkı sağlaması, kalkınma sürecinin karşılıklı bir iş birliği çerçevesinde yürütüldüğünü ortaya koymaktadır. Yerel halkın özverisini gösteren bir diğer önemli örnek ise Orhaniye'de telgrafhanenin inşası için gerekli mali kaynağın doğrudan halk tarafından karşılanmış olmasıdır. Toplumsal dayanışma olgusu, Osmanlı idarî ve toplumsal yapısında köklü bir gelenek olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Tuna Vilâyeti'nin teşkili sürecinde, yol yapım faaliyetlerine köylülerin gruplar hâlinde katılım sağlaması, yerel halkın kamusal hizmetlerin yürütülmesinde aktif rol üstlendiğini ve bu tür çalışmaların toplumsal iş birliği temelinde gerçekleştirildiğini göstermektedir (Acar, 2018b). Savaşlar sonrasında bölgeye göç eden muhacirlere yönelik toplumsal destek, Osmanlı toplumunda yerleşik olan dayanışma anlayışının bir diğer önemli tezahürünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda yerel halkın muhacirlere yönelik yardım ve koruma pratikleri, yalnızca barınma ve ekonomik destekle sınırlı kalmamış; sosyal ve kültürel alanlarda da kendini göstermiştir. Nitekim 30 Mayıs 1866 tarihli *Tuna Gazetesi*'nde yer alan bir haberde, Muhammed Ağa adlı bir şahsın kırk muhacir çocuğunu sünnet ettirdiği belirtilerek, bireysel inisiyatiflerin toplumsal dayanışma sürecindeki rolüne dikkat çekilmektedir (Tuna Gazetesi, Sayı 74. H. 15 Muharrem 1283 / R.18 Mayıs 1282 Çarşamba / 30 Mayıs 1866, s. 1). Benzer şekilde, 17 Ekim 1866 tarihli *Tuna Gazetesi*'nde yer alan bir haberde, yerel halk tarafından muhacirlerin iskânı amacıyla otuz sekiz adet hane inşa edildiği ifade edilmektedir (Tuna Gazetesi, No: 114, H. 8 Cemazi'el ahir 1283 / R. 5 Teşrin-i evvel 1282 / 17 Ekim 1866 s.1). Söz konusu uygulamalar, Osmanlı Devleti'nde tarihsel süreklilik arz eden toplumsal dayanışma geleneğinin somut yansımaları olarak değerlendirilmelidir. Osmanlı yönetimi, tarih boyunca zor durumda kalan topluluklara yönelik koruyucu ve kapsayıcı bir tutum sergilemiş; bu anlayış XIX. yüzyılda da muhacir politikaları çerçevesinde devam etmiştir. Nitekim söz konusu döneme yakın bir tarihte Macar mültecilerin Osmanlı topraklarına kabul edilmesi, devletin insani ve siyasî tercihleri doğrultusunda aldığı kararların uluslararası sonuçlar doğurabildiğini göstermiş; bu durum Kırım Savaşı gibi büyük ölçekli gelişmelerle de ilişkilendirilmiştir. Bu çerçevede ele alınan

örnekler, Osmanlı Devleti'nde halk ile devlet arasındaki karşılıklı dayanışmanın, idarî ve toplumsal yapının işlerliğini sağlayan temel unsurlardan biri olduğunu ve devletin zorluklarla başa çıkma sürecinde toplumla birlikte hareket ettiğini ortaya koymaktadır.

2. Orhaniye Kazası'nda İdarî Görevliler ve Yönetim Yapısı

1867 yılında gerçekleştirilen idarî düzenleme ile kaza müdürlüğü unvanı kaymakamlık olarak değiştirilmiştir. Orhaniye Kazası'nın teşkil edildiği ilk dönemde ise kazanın idarî yönetimi kaza müdürü Mehmed Efendi tarafından yürütülmüş, kazanın adlî işlerinden ise naip Yakub İhsan Efendi sorumlu olmuştur (Acar, 2018b). İlerleyen süreçte Orhaniye Kazası'nın kaymakamlık görevini Derviş Ağa üstlenmiş, kazanın adlî işlerinden ise naip Yusuf Ziyaeddin Efendi sorumlu olmuştur. İdarî yapının işleyişinde önemli bir yere sahip olan İdare Meclisi'nde, kaymakam ve naip doğal üye sıfatıyla reislik görevini yürütürken; Yunus Ağa, Mehmed Ağa, İstoyan Ağa ve Yotov Ağa aza olarak görev almıştır. Belediye Meclisi'nde ise reislik görevi kaymakam tarafından icra edilmiş; meclis üyelikleri Mehmed Ağa, Todor Ağa, Süleyman Ağa ve Vino Ağa tarafından temsil edilmiştir (Salname-i Vilâyet-i Tuna, Sene: 1285 / 1869, s.7). Kaymakam Derviş Ağa'nın hem İdare Meclisi hem de Belediye Meclisi'nde reislik görevini yürütmesi, Tanzimat döneminde benimsenen merkezîleşme anlayışıyla uyumlu olarak, kaymakamlık makamının idarî yetkilerinin genişletildiğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte meclis üyelerinin isimlerinden de anlaşılabacağı üzere, kaza yönetiminde yerel unsurların kayda değer ölçüde temsil edildiği görülmektedir. Bu durum, Osmanlı Devleti'nin taşra idaresinde merkezî denetimi sürdürürken aynı zamanda bölge halkına sınırlı da olsa yerel düzeyde temsiliyet imkânı tanıdığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Orhaniye Kazası'nın teşkil edilmesinin ardından, yerleşimin idarî, dinî, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çok sayıda yapının inşa edildiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede kazada iki adet cami, 416 adet konut, 117 adet dükkân, 22 adet değirmen, üç adet fırın ve 18 adet meyhane bulunduğu görülmektedir. Ayrıca haberleşme ve kamusal hizmetlerin yürütülmesi amacıyla bir telgrafhane, bir kütüphane, bir hükümet konağı, bir saat kulesi ve bir okul inşa edilmiştir. Yerleşimde bir kilise ve bir havranın da yer alması, Orhaniye'nin çok unsurlu toplumsal yapısını yansıtan önemli göstergeler arasında yer almaktadır (Salname-i Vilâyet-i Tuna, Sene: 1285 / 1869, s.5). Söz konusu yapı çeşitliliği içerisinde cami, kilise ve havranın bir arada yer alması ile birlikte meyhanelerin de bulunması, Osmanlı Devleti'nin taşra yerleşimlerinde farklı inanç gruplarının ibadet

ihtiyaçlarını ve toplumun çeşitli yaşam pratiklerini gözetken kapsayıcı bir idarî yaklaşım benimsediğine işaret etmektedir.

SONUÇ

Vilayet Nizamnamesi'nin Tuna Vilâyeti'nde başarılı bir biçimde uygulanması, Osmanlı yönetici elitleri nezdinde söz konusu idarî düzenlemenin etkinliğine dair olumlu bir kanaatin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Elde edilen bu tecrübe doğrultusunda, vilayet sistemine dayalı yeni idarî modelin yalnızca Tuna Vilâyeti ile sınırlı kalmaması gerektiği değerlendirilmiş ve benzer uygulamaların imparatorluğun diğer bölgelerine de teşmil edilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Bu kapsamda söz konusu idarî düzenlemelerin Rumeli, Anadolu ve Arabistan gibi farklı coğrafyalarda da hayata geçirilmesi hedeflenmiştir (Kılıç, 2005).

Orhaniye Kazasının kuruluş süreci, Tanzimat döneminde taşra idaresinde gerçekleştirilen reformların planlı ve çok boyutlu bir şekilde hayata geçirildiğini gösteren dikkat çekici bir örnek niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle Orhaniye, vilayet nizamnamelerinin uygulanmasında diğer bölgelere model teşkil edebilecek bir idarî ve mekânsal düzenleme olarak değerlendirilebilir. Kuruluş sürecinde alınan kararların, Tanzimat Fermanı'nda vurgulanan halkın refahını artırma hedefiyle uyumlu biçimde, ayrıntılı planlamalara dayandırıldığı görülmektedir. Yerleşimin arazi yapısının imara elverişli olması, çevresindeki köyler açısından merkezî bir konumda bulunması, idarî ihtiyaçların önceden tespit edilmesi, yerel halkın sürece aktif katkı sunması ve inşa faaliyetlerinin mühendislik esaslarına göre yürütülmesi, Orhaniye Kazasını Tanzimat taşrasında başarılı bir idarî uygulama ve tarihsel bir örnek hâline getirmektedir.

Bu çalışma, Orhaniye Kazası örneği üzerinden Tanzimat dönemi taşra reformlarının yalnızca hukuki ve idarî düzenlemelerle sınırlı kalmadığını; mekânsal planlama, mali yapı, toplumsal katılım ve yerel temsiliyet gibi çok boyutlu unsurlar eşliğinde hayata geçirildiğini ortaya koymaktadır. Arşiv belgeleri, vilayet salnâmeleri ve dönemin süreli yayınları birlikte değerlendirilerek gerçekleştirilen bu inceleme, reformların taşrada nasıl somutlaştığını mikro ölçekte izleme imkânı sunmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Tanzimat taşra idaresine ilişkin literatüre yerel düzeyde ayrıntılı bir örnek kazandırmakta ve benzer kazalar üzerine yapılacak karşılaştırmalı araştırmalar için analitik bir zemin oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

B.O.A., İ.MVL. 542/24356. (t.y.).

Acar, K. (2013a). *Osmanlı Devleti'nde Bir İdari Reform Denemesi: Tuna Vilâyeti (1864–1867)* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Acar, K. (2018b). Sofya Sancağı Orhaniye (Botevgrad) Kazası'nın kuruluşu. İçinde S. N. Aydın & M. Özer (Ed.), *XIII. Türk Tarih Kongresi bildirileri* (Cilt II, ss. 291–308). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Çerkezoğlu, S. (2015). *H. 1211 Vilâyet-i Tuna Salnâmesinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

Dönmez, A. (2019). Tanzimat ve Islahat Fermanları ve Avrupa devletleri: İçerik, Ortaya Çıkış Ve Tepkiler (1839–1856). *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (22), 37–65.

Duran, A. (2009). *Geçmişten Günümüze İl Özel İdareleri Ve Geleceği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

İnalcık, H. (1992). *Tanzimat ve Bulgar meselesi*. Eren Yayıncılık.

Kılıç, S. (2005). 1864 Vilayet Nizamnamesinin Tuna Vilayetinde Uygulanması ve Mithat Paşa. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24(37), 99–111.

Salname-i Vilâyet-i Tuna. (1285/1869).

Tuna Gazetesi. (1866, 2 Mayıs). No. 66, H. 17 Zilhicce 1282 / R. 20 Nisan 1282.

Tuna Gazetesi. (1866, 30 Mayıs). Sayı 74, H. 15 Muharrem 1283 / R. 18 Mayıs 1282.

Tuna Gazetesi. (1866, 11 Ağustos). No. 95, H. 31 Rebi'ül Evvel 1283 / R. 30 Temmuz 1282.

Tuna Gazetesi. (1866, 10 Ekim). No. 112, H. 1 Cemazi'el Ahir 1283 / R. 28 Eylül 1282.

Tuna Gazetesi. (1866, 17 Ekim). No. 114, H. 8 Cemazi'el Ahir 1283 / R. 5 Teşrin-İ Evvel 1282.